
ПРОШЛОСТ КАО ИНСТРУМЕНТ ГЕОПОЛИТИКЕ

Сажетак

Опште је позната изрека „*историју пишу победници*”. Анализа светских система и савремена политичка географија стварају просторно-временску матрицу засновану на хијерархији капиталистичке светске економије језгра и периферије у економским и хегемонистичким циклусима. Чланак пружа тумачење савремене ситуације с аспекта глобализације, што нам омогућава да разумемо важност прошлости за постојећи свет, утицај садашњости на то како доживљавамо прошлост и на шта и где да усмеримо аналитичку пажњу (а где не) како бисмо разумели глобалну садашњост. Поред осврта на актуелну кризу, развој геополитике и значај глобализације која је историјски трансформисала свет, у чланку је приказан планетарни судар неолибералне идеологије и традиционалистичких снага који подстиче изазове за очување прошлости појединих народа. Отуда се у раду сугерише значај који култура, нација и идентитет имају у савременом глобализованом свету, док се истовремено указује на потребу за нужном опрезношћу приликом интерпретације прошлости.

---

* Научни сарадник. ivanaluknar@gmail.com

Тема је концептуализована кроз метод анализе садржаја. Сврха рада је да подстакне разматрање прошлости као инструмента геополитике и да подстакне дебату о овој теми.

Кључне речи: геополитика, глобализација, прошлост, култура

ОСВРТ НА САВРЕМЕНО ДОБА

Савремено доба обликовали су: глобализација, научно-технолошка револуција, пандемија корона вирусом, миграције, климатске промене и енергетска криза. Светска друштвено-политичка сцена уздрмана је постојећим процесима и вишеслојном кризом која се прелива из једне у другу сферу друштвеног постојања. Криза као што примећује Симеуновић је „динамички феномен, стално латентна, у сталном покрету од једне ка другој опцији и оријентацији, она може да обухвати било кога или било шта што живи или функционише. Криза је програмирана у сваком бићу и сваком процесу и систему као њихов интегрални и могуће доминантно испољиви део, али исто тако може доћи извана као нешто предвидљиво или непредвидљиво, а угрожавајуће по оно у шта продире. И превише је потврда да се кризе понекад планирају и намерно изводе, а стара је истина да нечија криза омогућује просперитет неког другог“ (Симеуновић, 2018, 13). Поред тога што је приметна криза на глобалном нивоу, такође не изостаје ни криза на индивидуалном нивоу људског постојања. Јер, услед развоја савремених информационих и комуникационих технологија поред ранијих форми идентитета, настају и многи нови виртуелни идентитети. „У данашњим условима изложеност социјалним технологијама значи да се припадници друштва «ослобађају» од традиционалних стереотипа, а на њихово место «уграђују» нови (дез)интеграциони... Наравно, све ово се мора увити у принципе хуманизма и социјалне правде, а понекад и религиозних вредности и права на постојање“

(Милошевић, 2011, 367). Мултиплицирање идентитета може довести до кризе идентитета и отуђености појединца, јер виртуелни (онлајн) идентитети могу довести до слабљења или губитка осећаја припадности заједници (локалном), те индивидуа постаје незаинтересована за локална дешавања. Знатан део онлајн (виртуелне) заједнице се идентификује са универзалним глобалним вредностима, пре него са локалним. Глобализација је засигурно изнедрила промене историјског карактера.

Међународну сцену од почетка 21. века карактерише све већа улога недржавних актера, као што су: међународне невладине организације, мултинационалне компаније, међународне банке и др. Држава губи свој значај, док цивилизације представљају кључне актере. Отуда Хантингтон (Хантингтон, 2000) види разлике између цивилизација (језик, порекло, начин живота и мишљења, установе и др.) као основне изворе будућих сукоба цивилизација. Указује на поделу света на 8 до 9 цивилизацијских целина где је религија кључна одредница, односно средиште цивилизације (Hantington, 1993, 26-27). Глобална елита или ти трансационална капиталистичка класа (ТНКК) која је на челу мултинационалних фондова којима располаже несумњиво је профитирала и ојачала своју моћ пружањем различитих кредита земљама у развоју и стављањем појединих народа под дужничко ропство. Може се рећи да су фазе економског и технолошког замајца глобализације полако стишавају, док примат добијају енергетска и културолошка димензија. Јер, „савременост по својој употребној учесталости и категоријалном читању претежно припада културолошкој сфери и њоме се успостављају односи традиције, наслеђа, већ оформљених вредносних и сазнајних целина, са светом у настајању, готово као историјски дијалог и фуга надигравања која се одвија у токовима и променама цивилизације“ (Којчић, 2017, 33).

Освртање на појмове идентитет, култура и нација веома је значајно у савременим околностима двадесет првог века, где се услед процеса глобализације потенцирају глобалне вредности и култура, што у континуитету окрњује поменуте традиционалне историјске одреднице одбацујући их у тој мери

да се чак и позивање на њих сматра назадно и као нешто што успорава модерну трансформацију. Тако услед борбе на светској сцени за материјална и енергетска добра имамо сусрет снажних снага глобализације која под окриљем неолибералне идеологије настоји да умањи различитости и снага геополитичких интереса и промишљања. Јер, геополитика једне земље садржи суштину разједињавања и/или усаглашавања са другом земљом, њеним окружењем и глобалном заједницом.

ГЕОПОЛИТИКА И ЊЕН РАЗВОЈ

Геополитику карактерише „особена тежња у истраживању и тумачењу макро и микро феномена политичког простора, политике у простору и простора политике“ (Кнежевић, 2013, 91). Глобализација је несумњиво повезала свет у глобалну целину (мреже) (Кастелс, 2000), а савремене информационе и комуникационе технологије омогућиле су лаку комуникацију и превазилажење просторно-временских граница. Међутим упркос томе што сајберпростор прети да угрози значај географске, физичке компоненте простора; простор и његов геостратешки положај, као и геополитичко промишљање још увек представљају веома значајне смернице у вођењу спољне политике.

Међународни односи су комплексни. Неретко долази до нарушавања односа између различитих држава/актера, што утиче на међународну политику на глобалном или регионалном плану. „Политички феномени имају просторну појавност и каузалност“ (Степић, 2017а, 84). Повезаност између спољне политике и геополитике је директна и подразумева обострани утицај једне на другу. Александар Дугин (Александр Гелъевич Дугин) указује на значај геополитике, наводећи да она представља „систем наука како треба владати“ (Дугин, 2004, 23).

Спољнополитичке смернице се мењају и усаглашавају у зависности од актуелних околности. Међутим, као што указују Онуф и Клинк међународни односи су односи супер и субординације (Onuf & Klink, 1989, 150) за чије стање је за ма који историјски тренутак заслужна комбинација сва три нивоа: друштвеног, националног и међународног.

Отуда Степић за негдашњу дефиницију геополитике која гласи да је она „опросторење политичког“ (Степић, 2017а, 84) сматра да се њен предмет проучавања одавно проширио на „међузависност географског положаја, природних ресурса, комуникацијских коридора, стратегијских вектора и укупних географских чинилаца (и природних и друштвених), на једној страни, и политичких појава и процеса у најширем смислу, на другој страни, и то са становишта објективизованих интереса државних, субдржавних, надржавних и недржавних субјеката“ (Степић, 2019, 88).

Упркос великом значају који виртуелне онлајн компоненте у савременом друштвено-политичком животу имају, геополитички поредак је „препознатљив образац дистрибуције моћи у простору, који резервише свакој земљи место које јој по тој основи припада у односу на друге“ (Килибарда & Мијаловски, 2006, 18). Јер, као што Пророковић наводи: „Спољнополитичко позиционирање државе је процес на који утичу најмање три индикатора: географски положај, структура светског политичког система и историјска искуства“ (Пророковић, 2017, 401).

Да бисмо разумели значај геополитичког положаја неке земље, односно простора који она заузима неопходно је да појмимо његову друштвену, политичку и културну димензију, као и однос његових граница према центру и периферији целине која се њоме граничи, затим и енергетске, економске, саобраћајне и друге перспективе у глобалистички уређеном свету. „На мети савременог, глобалистичког ума посебно се нашао простор“ (Степић, 2017а, 81). Јер, „иако живимо у времену у коме су границе недавно биле проглашене сувишним и провизорним, нагли прилив миграната, међугранични спорови и Дамоклов мач сепарације који виси над главама немалог броја европских и неевропских мултиетнички и мултирелигијски структурираних друштава, учинили су границу као феномен веома актуелном не само на политичком и војном, него и на економском и културном плану“ (Симеуновић, 2018, 9). Простор је мултидимензионалан феномен који можемо тумачити у зависности од дужине, висине и ширине, временског континуума. Упркос светском

глобализацијском тренду, традиционална одредница као што је простор, односно његове карактеристике (географски положај, структура политичког система, културна димензија и историјска искуства) умногоме одређују геополитику једне земље.

У античкој Грчкој још од настанка првих (*polis*) градова држава подизање бедема, омеђавање простора поред географске, физичке компоненте има и смислену компоненту која на психолошкој равни значи: „овде припадам“. Тај првобитни камени зид (бедем) симболизује заједнички напор којим је формирано прво опште материјално добро које истовремено има и психолошку димензију јер пружа осећај сигурности члановима заједнице. У античко време *oikos* је било место живљења и привређивања. Међутим, током времена се место живљења и привређивања одвајају толико да под утицајем процеса глобализације појединац може да ради без обзира на место (државу) живљења у мултинационалној корпорацији или некој другој иностраној компанији online (тј. „на мрежи“ посредством савремених ИКТ). На тај начин слаби осећај припадништва заједници, а политика по Аристотелу као деловање ради општег добра бледи пред неолибералним капиталистичким вредностима, које прибављање материјалне добити истичу у први план. Као последицу тога имамо велики број савремених политичких партија које карактерише слаба идеологија и идентификација бирача са партијом, с обзиром да се чланови окупљају око ужих појединачних интереса. „Главна сврха постојања и рада таквих, строго интересних партија је згртање новца у приватне џепове и остваривање разних привилегија, укључујући и уживање у моћи, а далеко мање остваривање зацртаних идеолошких поставки. Данас већина странака, нарочито новооснованих и не следи неку идеологију и то и не крије, јер чланство то или не примећује или сматра нормалним“ (Симеуновић, 2009, 145-146).

Геополитика је прошла кроз шест фаза развоја према наводима Степића (Степић, 2019, 75-96). Тренутно смо у шестој фази њеног развоја. Прва фаза развоја геополитике обухвата време од краја 19. века до Другог светског рата,

подразумева прва сазнања „опросторења политичког“ и „политизовања просторног“. Друга фаза развоја уследила је током Другог светског рата. Овде убрајамо два приступа: идеалистички (традиционалистички) и реалистички. Трећа фаза развоја геополитике уследила је након пада Берлинског зида, карактерише је геополитика која је била под утицајем међународно-политичких трендова. Према Степићу ову фазу је обележио: „неоимперијализам и неосовјетизам, покушај „заустављања точка историје“ и ревизије светског поретка, „малигни утицај“ у постсовјетском, блискоисточном источноевропском, балканском простору“ (Степић, 2019, 85). Потом су уследиле четврта, ренесансна фаза развоја када геополитика постаје мултидисциплинарна и пета фаза развоја геополитике, која је уследила током прве две деценије 21. века. „Исламски свет почетком 21. века суочава се са синдромом „тесне коже“, тј. представља глобалног демографско-просторно-економског „џина“, а истовремено – геополитичког „патуљка“ (Степић, 2017б, 65). Током пете фазе развоја геополитике дешавају се значајне промене. „Геополитичка формула стварања територија на етничкој, верској и језичкој сродности доводи до померања њихове геополитичке позиције ка нечему што би се могло назвати обрнута глобализација“ (Алам, 2012, 53). Даље, ову фазу карактерише преобликовање света услед мултиполаризације јачањем евроазијског континенталног дела света са ојачаном Русијом и Кином. Као што примећује Степић: „Геополитичка матрица се неповратно променила“ (Степић, 2017б, 62) и ушли смо у шесту фазу развоја геополитике која се одвија упоредо са мултиполаризацијом света, што изискује јачање могућности геополитике да одговори актуелним изазовима и дубље проникне у геопросторну природу и будуће геополитичке концепције светских сила.

ИСТОРИЈСКА ТРАНСФОРМАЦИЈА – ГЛОБАЛИЗАЦИЈА

Процес глобализације је несумњиво довео до промена историјских размера. Постоје различита мишљења о поменутом процесу и њеним ефектима. Тако је неки аутори виде као

„реколонизацију у новом руху“ (Neeraj, 2001, 6-7), други указују на све већу „доминацију глобалних транснационалних корпорација и финансијских тржишта над националним економијама“ (Сорос, 2003, 13) и „у политици губитак степена локалне контроле, а у култури губитак достигнућа колективитета“ (Mittelman, 2000, 6).

„Глобализација је општи светски процес који тежи афирмацији универзалних вредности“ (Robertson, 1992, 18). Почива на принципима „поштовања људских права и модернизоване комуникације, док одбацује ропство и осуђује геноцид“ (Robertson, 1992, 115). Међутим то је противречан процес, који производи како позитивне ефекте (либерализација кретања капитала, роба и услуга, међународна мобилност радне снаге, технолошки напредак, раст продуктивности и др.) тако и негативне ефекте. Ранији проблеми као што су сиромаштво и миграције попримили су глобални карактер, док су поједине криминалне активности добиле глобалне размере (Selley, 2003), као што су сајбертероризам (Luknar, 2020a), сајберкриминал (Luknar, 2020b) и др. Такође се као негативни ефекти истичу „глобално уништавање животне средине, експанзивно освајање мање развијених нација западним социо-културним моделима и све јачи социо-економски притисци да се прилагоди конкуренцији на светском нивоу“ (Hengsbach, 1997, 182-195). Упркос прокламованим глобалним принципима и повезивању света у глобалну целину од које би сви требало да имају користи, чињеница је да је „свет подељен на потлачене и тлачитеље“ (Милошевић, 2020, 119). Отуда се намеће питање: шта би требало да буду универзалне вредности, да ли су оне одређене искључиво према Западном моделу стандардизованих вредности, или треба да се избегне униформност укључивањем доприноса и вредности и из других цивилизација. Управо зато Робертсон излаже идеју о “минималном моделу глобализације” који не претпоставља унификацију и не искључује диверзификацију, већ треба да омогући инкорпорирање највреднијих достигнућа које долазе од различитих цивилизација у један универзални систем вредности како би се успоставио принцип хармонизације различитих култура (Robertson, 1992, 100).

ПЛАНЕТАРНИ СУДАР НЕОЛИБЕРАЛНИХ И ТРАДИЦИОНАЛИСТИЧКИХ СНАГА

„Криза традиционалних политичких идеја у целој Европи, које су се показале немоћне да зауставе победничко ширење „неолиберализма“ може се превазићи само импулсима који ће доћи из културне сфере“ (Којен, 2017, 179). Култура је значајна одредница нације. Она знатно уобличава мишљење појединца. Антрополошка претпоставка западноевропских демократских држава у знатној мери се разликује од источноевропских. Као што примећује Аврамовић: „Нововековне западноевропске демократије рачунају на особине личности које развијају оријентацију на богаћење, на егоизам и моћ. Његов пласман на тржишту зависи од његових способности, а демократија треба да му омогући фер борбу за успех и власт. Личност у овим демократским државама рачуна на помоћ заједнице у регулисању услова живота, а самим тим и на имплицитно моделовање особина личности“ (Аврамовић, 2017, 157). Нагласак је на економској димензији и стицању добити (профита). „Људско биће се своди на материјални аспект постојања. Слобода се на првоме месту схвата као слобода у власништву и у стицању... Изгубило се из вида да су духовне врлине највиша тачка у хијерархији вредности“ (Којчић, 2017, 40). Док „у источноевропским-словенским друштвима – личност је више у додиру са колективном историјом народа него са новим системима власти. Она је оријентисана на духовне и стваралачке вредности, а мање на материјални успех. Православна хришћанска традиција улагала је највише у емоционалне карактеристике личности.“ (Аврамовић, 2017, 157-158).

Адам Веб (Webb, 2006) тумачи савремени планетарни судар између неолибералних и традиционалистичких снага. Он показује забринутост и доводи у питање снагу традиционално оријентисаних појединачних отпора насупрот уобличења јасне, глобалне идеологије. Доминантне друштвене групације у САД-у и ЕУ заступају неолибералну идеологију слободног тржишта, технократске управе и моралног релативизма. Традиционалистичке снаге (хришћански традиционалисти,

исламисти, леви и десни популисти, руски, кинески или хинду националисти и др.) делују појединачно пружајући отпор. Веб исказује бојазан да ће наступити „тамна ноћ”, односно крај историје уколико нестане културни плурализам, што је сасвим извесно без постојања јасне глобалне алтернативе. Култура у савременом друштву је значајним делом препозната као „оно чиме се људи боре, око чега се боре, као и тло на коме се боре” (Чејни, 2003, 82).

На светској сцени се „паралелно одвијају два процеса развоја – на једној страни је развој (материјалне) цивилизације, а на другој развитак (духовног) варварства, деградације и примитивизма. То је управо добра слика целе ТНКК, али и целог модерног капиталистичког система који почива на насиљу, лажи, похлепи“ (Антонић, 2013, 285). Све већа нестабилност и потреба за решавањем питања културних и идеолошких баријера доводи до „оживљавања национализма“ (Delbourgo, 2019, 26).

Национални идентитет се формира у процесу социјализације, усвајањем матерњег језика и културе, али и кроз образовање. На формирање става о сопственој нацији утиче социјално окружење (породица, вршњаци, школа, савремене информационе и комуникационе технологије, глобалне друштвене мреже и средства масовних комуникација, верске установе, политичке организације, итд.). У литератури се помињу основни типови националног идентитета: етнички и грађански тип. „Према грађанском моделу разумевања националног идентитета, нација је политичка заједница установљена на либералном принципу једна нација - једна држава. Овде се нација изједначава са државом, а припадност нацији, као свест о заједништву или осећању јединства које имају њени припадници, поистовећује са припадношћу одређене државе“ (Базић, 2011, 339). Са чиме се поистовећују припадници глобалне елите који себе сматрају грађанима света?

Процес глобализације изнедрио је нову елиту, глобалну која је конкурентна националној елити и која настоји да господари над вредностима (Антонић, 2013, 283) одбацујући и

недозвољавајући егзистенцију другачијег на такав начин где: „колонизатор своју доминацију оправдава жељом да се колонизовани уздигне до ступња цивилизованости и моралности колонизатора. Али, у томе нема успеха због суштинског дефекта колонизованог – првенствено због „социолошке чињенице која је добила статус биолошке, или још боље, метафизичке”. Отуда „колонијални однос између колонизованог и колонизатора (...) постаје коначна категорија. Она је то што јесте, зато што су они то што јесу, те се ни један нити други никада неће променити” (Антонић, 2011, 72).

Различити облици капитала у капиталистичком друштву су неједнако распоређени. Културни капитал обликује одлуке и понашање како на појединачном, тако и на колективном нивоу и доприноси системској репродукцији неједнаких шанси за успех и постигнуће. Јер, појединац током примарне социјализације стиче елементе легитимне културе, а потом кроз образовни систем усваја стратегије и праксе које га обликују и оспособљавају за доношење избора и да оствари своју намеру. Поред усвајања културних елемената, током времена се дешава и политичка социјализација која „се може разумети само у контексту политичке културе која се преноси с једне генерације на другу и трансформише у складу са променом социјално-политичких услова, а у одређеним историјским ситуацијама долази и до стварања нове политичке културе“ (Базић, 2011, 340). Политичка социјализација је процес који траје током читавог живота, различитим интензитетом. Поменути процес подразумева како процес свесног тако и несвесног преношења, мењања или усвајања политичких ставова, норми, вредности које индивидуа усваја након одређеног времена као властити начин мишљења. То се постиже кроз интеракцију, сложену мрежу међусобних односа, али и суптилнијим механизмима као што су колективно памћење и култура сећања. Колективна прошлост је као никада раније пред изазовима у глобализованом друштву. Постојећа ситуација ствара тензије код припадника националне елите и било кога ко се позива на традиционалне одреднице као што су: култура, нација, религија које се одбацују као назадне у толикој мери да

им се додаје негативна политичка конотација, док се истинска прошлост потискује под притисцима и исписује нова која је у складу са глобалним вредностима.

О ВАЖНОСТИ ОЧУВАЊА КОЛЕКТИВНЕ ПРОШЛОСТИ

Савремени глобални свет чине различите културе и дуга историјска свест. Историја подразумева кретање кроз простор и време (напред-назад) широм света да бисмо схватили значај научне прошлости за садашњост, као и утицај садашњости на начин на који доживљавамо прошлост. Делбоурго (Delbourgo, 2019, 1-27) се залаже за нови глобални приступ историјској науци који је усредсређен на питања геополитике, историјске свести и културног идентитета. Он тврди да историја као наука може и треба да понуди дубоко разумевање глобалне садашњости и омогући разумевање начина на који су историјски наративи укључени и утичу на геополитичке одлуке о томе где треба усмерити аналитичку пажњу, а где не. Међутим, историја као наука тежи да буде заснована на чињеницама, док прошлост подразумева два нивоа (чињенице и интерпретацију) те може послужити као оруђе. Отуда је неопходан савестан приступ за очување историјског наслеђа.

Да ли историју треба тражити у великим догађајима и биткама који су обележили прошлост човечанства, „или се истинско историјско кретање одвија у променама свести народа“ (Бечејски & Зарковић, 2018, 54)? Категорије „дружбости“ и „сопства“ сукобљавају се не само у актуализованом свету приче и на спољашњем нивоу националних и верских разлика, већ и на много сложенијем, унутрашњем – у проблематичном (нестабилном, мултипликованом) (Ryan 1999, 130). Приказивање прошлих догађаја може послужити као инструмент геополитике. Опште је познато „да је конструисање могућих исхода, бољих или горих од оних који су нам се догодили, саставни део нашег свакодневног живота“ (Милосављевић Милић, 2016, 39).

Прошлост није статична, непроменљива. Употреба прошлости, односно како се сећамо, чега и колико се сећамо

знатно зависи од приоритетних политичких вредности. Отуда Олик види прошлост као „огледало политичке културе“ (Olick, 1999). Колективна прошлост може послужити као средство владања ради учвршћивања ауторитета и да би се пружио социјални смисао.

Потреба људског бића за идентификацијом (поисто-већивањем) са различитим колективитетима је у бити људске природе. Јер човек је свесно биће, које своје друштвено општење заснива на свесности о континуитету сопственог постојања у односу према другоме/другима. Дакле, сваки појединац у контексту доминантне културе, али и у пољу културе сећања, националног идентитета и етницитета гради сопство, односно властито „ја“. Када говоримо о самовиђењу индивида и група, прошлост има важну улогу. Унутар културе сећања се поједине слике прошлости редукују, раздвајају се важна дешавања од неважних. На тај начин се формирају и одржавају идентитети нових генерација. Отуда је веома значајно разумети важност коју колективна прошлост има. Јер се њоме не исказују само догађаји који су се десили у прошлости, већ она значајно обликују свакодневицу пружајући сваком појединцу понаособ разумевање света, што даље индиректно утиче на будуће погледе појединца. Интерпретација прошлости у себи садржи емотивну основу која произилази из поређења садашњег и прошлог стања, може да послужи и као подстицај за негативна осећања (не)задовољства, анимозитета и непријатељства, али исто тако може да обликује садашњицу и усмерава грађење пожељне визије будућег стања.

ОЧУВАЊЕ ПРОШЛОСТИ КАО ИЗАЗОВ

Геополитичко промишљање се може разумети узимајући у обзир појмове идентитет, култура, нација који представљају значајне смернице разједињавања/усаглашавања геополитичког промишљања према другима (осталима). Постоје различити нивои идентификације: лични идентитет и групни (колективни) идентитет. Кабрал је указао на следеће елементе који могу послужити за боље разумевање појма идентитета појединца и групе: 1. биосоциолошка основа идентитета која је независна

од воље појединца или групе, а која добија своје значење једино ако се изражава у релацији са другима; 2. разумевање идентитета као продукта односа (релације) према другој (другима); 3. променљивост, с обзиром да су биолошке и социолошке чињенице током времена мењају; и 4. релативност у односу на контекст и/или друге идентитете (Кабрал према: Стојковић, 1999).

Неолиберална идеологија тежи да изгради нову форму идентитета и културе, глобалну. „Идентитет компрадорске буржоазије везан је првенствено за транснационалне структуре. Њени припадници су заједница са другим члановима ТНКК који заузимају слично место у глобалној мрежи моћи (тј. уживају исти тип системске ренте), или са члановима класе свог социјалног афинитета, а не са члановима других класа из сопственог друштва“ (Антонић, 2013, 288). На тај начин настаје тензија између оних који се идентификују са глобалном елитом и оних који се идентификују са члановима сопственог друштва. Док се поменуте тензије преламају на све сфере друштвеног постојања.

Кара-Мурза је писао да се историја састоји из непрестаних стварања и разградњи народа (некада под истим, а некад под новим именом), који нису природно (спонтано) настали, већ су конструкције одређене групе људи. Као што он наводи реч је о глобалном феномену који се примењује нарочито код „непослушних“ народа, углавном на (полу)периферији светског капиталистичког система с циљем да се оствари „политичко, идеолошко и морално разоружање већине, и њено претварање у пасивно-ненаоружан објекат туђе воље“ (Кара-Мурза, 2007, 445). То се постиже помоћу неколико различитих метода као што су: системско подривање непрестаним набијањем комплекса кривице покретањем тема из прошлости којима се подрива национално самопоуздање, различите пропагандне технике хистерije и наношења културне трауме помоћу медија масовног и јавног комуницирања. Захваљујући развијеним механизмима манипулације који слабе основне поставке културе једног народа, људи самоиницијативно након одређеног времена су спремни да изгласају нове господаре (Кара-Мурза, 2011).

Прошлост, односно њена одређена интерпретација значајно може да послужи као оруђе за писање нових страница за формирање или редизајнирање нових будућих генерација (народа). Зато је од велике важности објективно очување прошлости једног народа, како би се он сачувао од деконструкције.

Манипулација свешћу се обавља посредством медија, мењањем колективне прошлости и истине, искривљеним приказивањем прошлих догађаја, променом вредносног система и др. Дакле, прошлост је један од значајних инструмената који може послужити за манипулацију. На делу је нова форма ратовања, која се односи на психолошку (духовну) димензију и искључује физичко насиље. Јер, првобитни свет политике се зачео у античко време, када је слобода човекове воље да начини избор непомућеним разумом представљала једну од основних вредности. Човек је живећи у заједници унутар *polis* постао свестан значаја коју има разборитост (*phronesis*), односно оно што Хабермас појашњава као „мудро разумевање ситуације“ (Хабермас у: Симеуновић, 2009, 45). Управо таква мудрост нам је потребна у савремено доба.

Анализа српског националног идентитета, готово је немогућа без православља, које је фундаментална вредност која „конституише националну свест српског народа“ (Богдановић, 1991, 3). Историјско наслеђе и митови којима се успостављао идентитет представљају важан начин одржавања самосвести у условима претње од глобалне униформности. Рикер (Рикер, 2004, 121) указује да се колективни идентитет конструише и кроз наративни идентитет. Што потврђује и Милошевић када наводи: „Читање тих истих српских народних песама подстакло је чувеног немачког писца Хердера на закључке о великој вредности народне културе и народног духа који је у њима садржан и изазвало одушевљење великог Гетеа и славне браће Грим. То одушевљење пренело се и на сав културни свет и за Србе и српску ствар придобило европско јавно мњење“ (Милошевић, 2019, 220). Српски национални идентитет се конструисао кроз нарацију о Косовском боју који је један је од најзначајнијих историјских елемената српске нације.

ЗАКЉУЧАК

Савремено доба карактерише криза: здравствена, економска, енергетска и културолошка. Глобалне елите на многе начине настоје да учврсте своје позиције: власништвом над ограниченим ресурсима, понудом кредита којима се поједине државе па и читави региони стављају под дужничко ропство, финансирањем одговарајућих политичких опција и другим добро познатим техникама. Међутим, глобалне елите се служе и техникама манипулације свешћу, културолошким ратом и демонтажом читавих народа. У поменутиим условима је освртање на појмове идентитет, култура и нација неизбежно, док је интерпретација прошлости од круцијалне важности у мери која се тиче опстанка појединих народа.

Историја као наука настоји да буде егзактна, међутим колективна прошлост није усмерена на тражење истине. Она служи да учврсти идентитете различитих нивоа идентификације; почев од личног (микро нивоа), преко мезо (културни, национални, етнички и др.), па све до макро наднационалног, цивилизацијског нивоа идентификације. Очување колективне прошлости једног народа под притисцима глобализације, неолибералне идеологије и њених прокламованих вредности представља изазов. Сваки члан друштва у контексту доминантне културе, али и у пољу културе сећања, националног идентитета и етницитета гради сопство, односно властито „ја“. То његово сопство и осећај припадности му даје значење у релацији са осталима/другима. Међутим, идентитет је променљив у односу на контекст. Иако слика колективне прошлости готово никада није лишена било посредног било непосредног утицаја интереса владајућих група, потреба за континуитетом и напори за очувањем појединих народа указују на нужну опрезност у интерпретацији сопствене колективне прошлости. Сасвим је разумљиво појмити прошлост као оруђе геополитике, с обзиром да је колективна прошлост везана за властити историјски облик једног народа унутар једног времена, односно динамичког оквира коришћења прошлости.

Ivana Luknar*Institute for Political Studies***PAST AS INSTRUMENT OF GEOPOLITICS**

Summary

It is well known that: “*History is written by the victors*”. World systems analysis and contemporary political geography creates space-time matrix based on the hierarchy of the capitalist world economy of core and periphery in economic and hegemonic cycles. The article provides an analysis of the current situation from the aspect of globalization, which allows us to understand the importance of the past for the existing world, the present’s impact on how we perceive the past and where to focus analytical attention (and where not) to grasp global present. Besides review of the current crisis, the development of geopolitics and the importance of globalization that has historically transformed the world, the article examine a planetary clash of neoliberal ideology and traditionalist forces that encourages challenges for preserve the past of individual peoples. Hence, the paper suggests the importance of culture, nation and identity in contemporary globalized world, while at the same time pointing out the need for the necessary caution during interpretation of the past. The topic was conceptualized through content analysis method. The purpose of the paper is to encourage rethinking of the past as geopolitics instrument and stimulate debate on the subject.

Keywords: geopolitics, globalization, past, culture

ЛИТЕРАТУРА

Аврамовић, Зоран (2017). „Демократија отворено друштво - данас и сутра“. У: Д. Станић (ур.), *Савремени човек и савремени свет* 3 (145-162), Нови Сад, Библиотека Матице Српске.

Алам Халед Фуад (2012). *Глобални ислам*, Београд, Службени гласник.

Антонић, С. (2011). *Вишијејевска Србија*. Београд: Чигоја штампа.

Антонић, С. (2013). Пинк транзиција у Србији - шест теза за разумевање наших културних прилика, *Култура*, бр.140, стр. 272-292. DOI 10.5937/kultura1340272A

Базић, Јован (2011). Национални идентитет у процесу политичке социјализације, *Српска политичка мисао*, вол. 34, бр. 4, стр. 335-354.

Бечејски, М.М. & Зарковић, С.В. (2018) Како је Милош убио Мурата. Наративни идентитет у причи „Косово 1389“ Нелета Карајлића, *Баштина*, св. 45, 43-59.

Богдановић, Димитрије (1991). Православна духовност у искушењима нашег доба, *Градина*, бр 10–11, стр. 38–49.

Дугин, Александар (2004). *Основи геополитике, књига 1, Геополитичка будућност Русије*, Зрењанин, Екопрес.

Кара-Мурза, Сергеј Георгијевић (2011). *Манипулација свеићу*, Београд, Дерета.

Кара-Мурза, Сергеј Георгијевић (2007). *Демонтажа народа*, Београд: Делфи.

Кастелс, М. (2000). Информацијско доба: економија, друштво и култура. Књ. 1, *Успон умреженог друштва*. Загреб, Голден маркетинг.

Килибарда, З. & Мијалковски, М. (2006). *Геополитика и тероризам*, Београд: Научна књига и Академија за дипломатију и безбедност.

Кнежевић, М. (2013): *Призма геополитике*, Институт за политичке студије, Београд

Којен, Леон (2017). „Смисао националне културе данас“. У: Д. Станић (ур.), *Савремени човек и савремени свет* 3 (167-181), Нови Сад, Библиотека Матице Српске.

Којчић, Драгољуб (2017). „Криза кризе“. У: Д. Станић (ур.), *Савремени човек и савремени свет* 3 (33-43), Нови Сад, Библиотека Матице Српске.

Милосављевић Милић Снежана (2016). *Виртуелни наратив: Огледи из когнитивне наратологије*. Ниш: Филозофски факултет; Сремски Карловци/Нови Сад, Издавачка књижарница Зорана Стојановића.

Милошевић, Зоран (2011). Религија и национални идентитет- Од прозелитизма до модерних социјалних технологија, *Српска политичка мисао*, број. 4, вол. 34, стр. 355-375.

Милошевић, Зоран (2019). Маркс и Енгелс о Словенима, *Национални интерес*, Вол. 36, Бр. 3, 215-229.

Милошевић, Зоран (2020). Сто година Евроазијске интеграционе идеје, *Политичка ревија* 1, 113-133.

Пророковић, Душан (2017). Геополитичке детерминанте спољнополитичког позиционирања Србије на почетку 21. века, *Међународни проблеми*, Вол. LXIX, бр. 4, стр. 401-422.

Рикер, Пол (2004). *Сопство као други*, Београд: Филозофска библиотека Aletheia.

Симеуновић, Драган (2009). *Увод у политичку теорију*, Београд, Институт за политичке студије.

Симеуновић, Драган (2018). Феномен граница, *Српска политичка мисао*, вол. 61, бр. 3, 9-25.

Сорос, Џ. (2003). *О глобализацији*, Београд, Самиздат Б92.

Степић, М. (2017а). „Поимање простора и геополитичност савременог света“. У: Д. Станић (ур.), *Савремени човек и савремени свет* 3 (81-100), Нови Сад, Библиотека Матице Српске.

Степић, М. (2017б). Исламски Heartland, *Српска политичка мисао*, бр. 1, vol. 55. стр. 57-80.

Степић, М. (2019). Геополитика од географске и политиколошке дисциплине до самосталне науке, *Српска политичка мисао*, вол. 63, бр. 1, 75-96.

Стојковић, Бранимир (1999). „Идентитет као детерминанта културних права“. У: *Културна права*, Београд, Београдски центар за људска права.

Хабермас, Јирген „Од класичног учења о политици до израстања модерне политичке теорије“. У: Драган Симеуновић(2009). *Увод у политичку теорију*, Београд, Институт за политичке студије Хантингтон, Семјуел (2000). *Сукоб цивилизације и нови светски поредак*. Подгорица: Цид.

Чејни, Дејвид (2003). *Животни стилови*, Београд: Clіo.

Delbourgo, James (2019). The knowing world: A new global history of science, *History of Science*, 1-27.

Hantington, P. Samuel (1993). The Clash of Civilizations? *Foreign Affairs*, Council on Foreign Relations, Inc., New York, vol. 72, No. 3, 22-49.

Hengsbach, F. (1997). Ein neuer Gesellschaftsvertrag in Zeiten der Globalisierung. In: Fricke, W. (Ed.), *Jahrbuch Arbeit und Technik* (182–195), Dietz, Bonn.

Luknar, I. (2020a). Cyber Terrorism Threat and the Pandemic. In: Cane T. Mojanoski (Ed. in chief), *The Euro-Atlantic values in the Balkan countries*, Vol. 3 (p. 29-38). Bitola: University “St. Kliment Ohridski”, Skopje, Faculty of Security.

Luknar, I. (2020b). Cybercrime – Emerging Issue. In: S. Jaćimovski (ed.), *Archibald Reiss Days. Vol. 10. International scientific conference* (pp. 621-628). Beograd, Kriminalističko-policijski univerzitet.

Mittelman, H. J. (2000). *The Globalization Syndrome: Transformation and Resistance*, Princeton University Press.

Olick, J.K. (1999). Collective Memory: Two Cultures, *Sociological Theory* Vol. 17, No. 3, 333-349.

Onuf, Nicholas & Klink, F. Frank (1989). Anarchy, Authority, Rule, *International Studies Quarterly*, Vol. 33, No. 2, 149-173.

Robertson R. (1992). *Globalization, Social Theory and Global Culture*, London, SAGE.

Ryan Marie-Laure (1999). „Cyberage Narratology: Computers, Metaphor, and Narrative“. In: David Herman (ed). *Narratologies: New Perspectives on Narrative Analysis*. Columbus, Ohio State University Press.

Selley, L. (2003). Organized Crime, Terrorism and Cybercrime. In: Alan Bryden, Philipp Fluri (eds.) *Security Sector Reform: Institutions, Society and Good Governance* (303-312). Nomos Verlagsgesellschaft, Baden-Baden.

Webb, K. A. (2006). *Beyond the Global Culture War*. New York: Routledge.